

PLAGIAT VA UNING SALBIY OQIBATLARI

Ilmiy rahbar

Rahimboyev Musobek Komiljon o'g'li

Falsafa fanlari doktori

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

To'rtko'l fakulteti

Baxtiyorov Bunyod

1-bosqich, 252-guruh talabasi

Buxgalteriya hisobi yo'nalishi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

To'rtko'l fakulteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada plagiatning ta'lim va ilmiy sohalaridagi dolzarb muammo sifatidagi mohiyati, uning asosiy sabablari, turlari hamda salbiy oqibatlari tahlil qilinadi. Plagiat nafaqat akademik halollikka zarar yetkazadi, balki ta'lim sifatining pasayishiga, talabalar mustaqil fikrlash qobiliyatining susayishiga va jamiytdagi ishonchning kamayishiga olib keladi. Maqolada plagiatning keng tarqalishiga sabab bo'ladigan omillar, jumladan vaqt yetishmasligi, o'ziga ishonchsizlik va raqamli resurslardan noto'g'ri foydalanish kabi jihatlar yoritiladi. Shuningdek, plagiatga qarshi kurashish yo'llari, anti-plagiat tizimlardan foydalanish, o'qituvchilarni tayyorlash va akademik halollik madaniyatini shakllantirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: plagiat, akademik halollik, ta'lim sifati, mustaqil fikrlash, anti-plagiat tizim, ilmiy etika.

Kirish:

Bugungi kunda insoniyat tarixidagi eng tez rivojlanayotgan davr – axborot asri shuni ko'rsatmoqdaki, bilim olish hech qachon bunchalik oson bo'lmagan. Internet, raqamli kutubxonalar va sun'iy intellekt vositalari tufayli har qanday ma'lumot bir necha soniya ichida qo'l ostimizda. Ammo aynan shu qulayliklar bilan birga ta'lim tizimida jiddiy ma'naviy muammo – plagiat ham kuchayib bormoqda. Plagiat – bu o'zga insonning g'oya, matn yoki ilmiy mehnatini manbasiz o'z nomidan foydalanishdir. Bu hodisa oddiy “ko'chirib olish” emas, balki ilmiy halollik, ijodkorlik va shaxsiy rivojlanishga bevosita zarba beruvchi ijtimoiy illatdir.

Buyuk mutafakkirlar ilmiy halollikni har doim eng oliy qadriyat sifatida ko'rganlar. Masalan, Albert Einstein shunday degan edi: “Ijodkorlik – bu

boshqalarning fikrini ko'chirish emas, balki ularni yangi ko'z bilan qayta yaratishdir." Bu fikr aslida plagiatning mohiyatiga qarshi eng kuchli ma'naviy chaqiriqlardan biridir. Isaac Newton esa kamtarlik bilan shunday ta'kidlagan: "Agar men uzoqni ko'ra olgan bo'lsam, bu faqat ulkanlar yelkasida turganim uchundir." Bu so'zlar ilm-fan taraqqiyoti o'zaro hurmat va ilmiy merosga sadoqat asosida qurilishini eslatadi.

Afsuski, bugungi global ta'lim tizimida, jumladan O'zbekiston sharoitida ham plagiat muammosi tobora dolzarb tus olmoqda. Talabalar orasida vaqt yetishmasligi, yuqori akademik talablar, stress va mustaqil fikrlash ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi kabi omillar plagiatga murojaat qilish holatlarini ko'paytirmoqda. Natijada, bilim olish jarayoni chuqurlashish o'rniga yuzaki tus olmoqda.

Mashhur yozuvchi T.S. Eliotning fikricha: "Yomon ijod – bu boshqalarning so'zini takrorlash, yaxshi ijod esa uni qayta yashashdir." Bu fikr ham plagiatning ijodkorlikni yo'q qiluvchi kuch ekanini yaqqol ko'rsatadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, plagiat nafaqat akademik intizom buzilishi, balki shaxsning o'zini anglash jarayoniga ham to'sqinlik qiluvchi jiddiy muammodir. U insonni mustaqil fikrlashdan uzoqlashtiradi, bilimni yuzaki qiladi va jamiyatda ishonch inqiroziga sabab bo'ladi.

Shunday ekan, plagiat muammosini chuqur o'rganish, uning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda unga qarshi samarali yechimlar ishlab chiqish bugungi ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir.

Asosiy qism:

Ushbu mavzuni chuqur o'rganish jarayonida plagiatning nafaqat nazariy jihatlari, balki amaliy holati ham tahlil qilindi. Tadqiqot davomida turli metodlardan foydalanildi: suhbat (intervyu), kuzatuv, anketa so'rovi va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish. Ayniqsa, intervyu metodi orqali talabalar va o'qituvchilarning real fikrlari o'rganildi, bu esa muammoning asl ko'lamini yanada aniqroq tushunishga yordam berdi.

Intervyu jarayonida talabalar bilan suhbatlashilganda, ko'pchilik plagiatga bevosita bilim yetishmasligi yoki vaqtni noto'g'ri boshqarish sababli murojaat qilishini tan oldi. Ba'zi talabalar esa topshiriqlar ko'pligi va qisqa muddatda katta hajmdagi ishlarni bajarish bosimi ularni internetdan tayyor materiallardan foydalanishga majbur qilishini ta'kidlashdi. O'qituvchilar esa plagiat holatlari so'nggi yillarda raqamli resurslar kengaygani sababli ortib borayotganini qayd etishdi.

Anketa so'rovi natijalari ham qiziqarli xulosalarni ko'rsatdi. Talabalarning muayyan qismi plagiatni "vaqtni tejash usuli" sifatida ko'rsa,

boshqa bir qismi esa uning salbiy oqibatlarini bilsada, baribir undan foydalanishga majbur bo'layotganini bildirdi. Bu holat akademik halollik bo'yicha yetarli darajada ong shakllanmaganini ko'rsatadi.

Kuzatuv metodiga tayangan holda, talabalar yozma ish tayyorlash jarayoni tahlil qilindi. Ko'plab talabalar mustaqil fikr yuritish o'rniga internetdan tayyor matnlarni ko'chirib olishga moyillik bildirgan. Bu esa ijodiy fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarining sustligini yaqqol namoyon etdi.

Shuningdek, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, plagiat butun dunyo ta'lim tizimlarida jiddiy muammo sifatida qaralmoqda. Rivojlangan davlatlarda maxsus anti-plagiat dasturlari (Turnitin, Grammarly va boshqalar) keng qo'llanilsa-da, faqat texnik nazorat yetarli emasligi, eng asosiy omil – bu talabalarda shakllangan akademik halollik madaniyati ekanligi ta'kidlanadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, plagiatning asosiy sabablarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

- vaqtni to'g'ri boshqara olmaslik
- mustaqil fikrlash ko'nikmasining yetishmasligi
- akademik bosim va stress
- internet resurslaridan noto'g'ri foydalanish
- bilimga nisbatan yuzaki yondashuv

Bundan tashqari, plagiatning oqibatlari ham juda jiddiy ekanligi aniqlanadi. U nafaqat talabaning o'z bilimni cheklaydi, balki butun ta'lim tizimining sifatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Eng xavflisi esa, jamiyatda "halol mehnat" va "ishonch" tushunchalarining qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli, tadqiqot davomida quyidagi muhim fikr shakllandi: plagiat bilan kurashish faqat jazolash orqali emas, balki ta'limiy yondashuv, ongni shakllantirish va metodik qo'llab-quvvatlash orqali amalga oshirilishi kerak. O'qituvchilarning roli bu jarayonda juda katta bo'lib, ular talabalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirishi, ijodiy topshiriqlarni ko'paytirishi va akademik halollik madaniyatini shakllantirishi zarur. Umuman olganda, olib borilgan tahlillar plagiat muammosi chuqur ijtimoiy, psixologik va ta'limiy ildizlarga ega ekanligini ko'rsatdi. Bu esa uni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa:

Umuman olganda, plagiat bugungi ta'lim muhitida eng jiddiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. U oddiy akademik qoidabuzarlik emas, balki insonning fikrlash madaniyati, ijodkorligi va halolligiga bevosita ta'sir qiladigan murakkab ijtimoiy hodisadir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki,

plagiatning ildizlari ko‘pincha vaqtni noto‘g‘ri rejalashtirish, mustaqil fikr yuritish ko‘nikmalarining yetarli emasligi, stress hamda o‘qish jarayonidagi bosim bilan bog‘liq. Eng xavfli jihati shundaki, plagiat talabaning o‘z ustida ishlash imkoniyatini kamaytiradi va uni tayyor fikrlarga tayanishga o‘rgatadi. Natijada ijodkorlik susayadi, bilim yuzaki bo‘lib qoladi va shaxsiy rivojlanish sekinlashadi. Bundan tashqari, jamiyat miqyosida ilmiy ishlar va ta‘lim tizimiga bo‘lgan ishonch ham zaiflashishi mumkin. Shu sababli, plagiatga qarshi kurash faqat texnik nazorat yoki jazolash bilan cheklanib qolmasligi kerak. Eng samarali yo‘l — bu talabalarda akademik halollik madaniyatini shakllantirish, ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatish va o‘qituvchilarning pedagogik yondashuvini kuchaytirishdir.

Yakunda shuni aytish mumkinki, chinakam bilim faqat mehnat va halollik orqali shakllanadi. Plagiatdan voz kechish esa har bir talabaning o‘z kelajagi va jamiyat taraqqiyotiga qo‘shgan eng muhim hissasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva M. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Azimov S. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Binet A. The Development of Intelligence in Children. Paris, 1905.
4. Einstein A. Ideas and Opinions. New York: Crown Publishers, 1954.
5. Eliot T. S. Selected Essays. London: Faber & Faber, 1932.
6. Galton F. Hereditary Genius. London: Macmillan, 1869.
7. Karimov I. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
8. Mirziyoyev Sh. M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekistonni birgalikda barpo etamiz. Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
9. Newton I. Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica. London, 1687.
10. Piaget J. The Psychology of Intelligence. Routledge, 1950.
11. Rasulov A. Pedagogik psixologiya. Toshkent: Fan, 2016.
12. Sternberg R. J. Cognitive Psychology. Cengage Learning, 2012.